

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nauka.com.ua | № 5, 2021 | 27.05.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.71](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.71)

УДК 332.146

*М. В. Шашина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: 0000-0001-6676-3316

*О. С. Солосіч,
магістрант кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: 0000-0003-0057-463X

*О. В. Місяйло,
магістрант кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: 0000-0001-7536-6638

*О. В. Очеретяна,
магістрант кафедри економіки та підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: 0000-0002-8443-5997

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАСАДНИЧИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

M. Shashyna

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"

O. Solosich

*Master's student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

O. Misyaylo

*Master's student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

O. Ocheretiana

*Master's student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

ANALYSIS OF REGIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION BASIC ASPECTS OF SMART SPECIALIZATION CONCEPT IN THE NATIONAL POLICY OF REGIONAL DEVELOPMENT

У статті проведено дослідження стратегій регіонального розвитку трьох областей України (Запорізької, Одеської та Харківської), зокрема у напрямку рівня представленості в них положень смарт-спеціалізації та відповідності Методології інтегрованого планування регіонального розвитку. Проаналізовано три рівні конкретизації стратегічних цілей. Сформовано ключові теми та розраховано структуру спрямованості цілей за кожною із трьох досліджуваних регіональних стратегій. Проведено якісний аналіз змістового наповнення стратегій з визначенням їхніх переваг та недоліків. Розглянуто методологічний сценарій розробки RIS3 стратегій та досвід його втілення у розробці стратегій європейських регіонів. Також проведено аналіз стратегій трьох досліджуваних областей на відповідність цій методології. Виділено та обґрунтовано ключові рекомендації щодо вдосконалення існуючого підходу створення стратегій та найбільш ефективної імплементації положень смарт-спеціалізації в них.

The purpose of this article is to study the strategies of regional development of three regions of Ukraine (Zaporizhia, Odesa, and Kharkiv regions) on the level of representation in it of the provisions of smart specialization and compliance with the Methodology of integrated regional development planning. The essence of the concept of smart specialization is defined as a tool for determining the sectors of the regional economy that are the most investment-attractive and promising. The study analyzed three levels of concretization of strategic vision, namely the level of strategic goals, the level of operational goals, and the level of tasks. The authors of the article formed ten key topics in the strategies and calculated the structure of the goals of each of the three studied regional strategies. It was found that the most important topics of each strategy correspond to the concept of sustainable development, which is a requirement in the methodology of creating strategies. A qualitative analysis of the content of strategies with the definition of their advantages and disadvantages were identified. It is determined that the principles of smart specialization are best implemented in the strategy of the Kharkiv region. Not all methodological tools for creating strategies are used in the strategies of the Odessa and Zaporizhia regions. The most frequently used was the analysis of regional profiles, SWOT-analysis, focus/working group, construction of development scenarios, and determination of implementation indicators and results. The methodological scenario of RIS3 strategies development and the experience of its implementation in the development of strategies of European regions are considered. In the study of the strategies of the regions of Ukraine for compliance with the methodology, the strategy of the Kharkiv region is the most appropriate, because it consistently describes all the steps of RIS3. The analysis concluded with the identification and substantiation of key recommendations for improving the existing approach to strategy development and the most effective implementation of smart specialization provisions in them.

Ключові слова: *регіональний розвиток, смарт-спеціалізація, RIS-3, стратегія, національна політика.*

Key words: *regional development, smart-specialization, RIS-3, strategy, national policy.*

Постановка проблеми. Регіон як окремий елемент економічного устрою національної економіки, в сучасних умовах відіграє важливу роль потужного теоретичного базису реалізації ключових структурних реформ, що враховуючи прийнятий децентралізаційний вектор розвитку вітчизняного сектору державного управління, слугує основою формування передумов до економічного зростання. Саме тому, особливого значення набуває проблематика формування регіональних стратегій розвитку, змістове наповнення та ступінь наукової обґрунтованості яких набуває високої практичної ваги, враховуючи наявну динаміку щодо зміщення центрів

відповідальності за розподіл фінансового ресурсу з центрального на місцеві рівні. Слід також відзначити, що активні зміни деяких аспектів адміністративно-територіального устрою у межах окремих регіонів, а також активне формування об'єднаних територіальних громад, зайвий раз загострює питання дослідження процесів та методик побудови комплексних стратегій розвитку регіону на засадах сучасних концепцій інноваційного спрямування, з метою забезпечення керованості процесів структурних трансформацій всередині регіону у бік прогресивного розвитку.

Більш того реалізація євроінтеграційних прагнень у межах національної економіки потребує ефективної інтеграції останньої в регіональний господарсько-правовий простір Європейського Союзу, основою функціонування якого для більшості країн членів даного об'єднання є розумна спеціалізація (смарт-спеціалізація, RIS-3). Варто зазначити, що базові положення даного підходу починають розвиватись на рівні стратегічного планування окремих регіонів України (Харківська, Запорізька та Одеська області). Виходячи з цього, актуальним є дослідження ефективності побудови регіональних стратегій розвитку, орієнтованих на залучення інструментарію смарт-спеціалізації; визначення наявних переваг, недоліків, обґрунтування пропозицій щодо покращення обраного підходу та більш ефективної інтеграції у його межах концепції RIS-3.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із перспективних напрямків у межах якого вітчизняна академічна спільнота активно продукує наукові дослідження є проблематика побудови державної регіональної політики: починаючи з поглиблення наявних теоретичних положень у сфері регіоналістики, закінчуючи прикладними питаннями розбудови регіональних механізмів економічного зростання. Особливий вклад у формування широкої теоретичної бази аналізу проблем забезпечення регіонального розвитку було здійснено у роботах таких вчених як Б. Винницький, В. Геєць, М. Долішній, Я. Жаліло, І. Заблудська, І. Іртищева, М. Лендьял, І. Михасюк, Н. Мікула, С. Мосов, С. Панчишин, В. Селіванов, Н. Сментина, Ю. Сурмін, В. Удовиченко, Л. Шабліста, Л. Яковенко.

Однак, попри наявність потужного прошарку теоретичних досліджень особливостей формування регіональної політики недостатньо дослідженим видається питання інтеграції інноваційних підходів смарт-спеціалізації у існуючі регіональні стратегії розвитку та безпосереднього прикладного аналізу ступеня реалізованості основних положень даного підходу у існуючих регіональних стратегіях.

Формування цілей статті. Метою даної статті є аналіз регіональних стратегій розвитку (Харківської, Запорізької та Одеської області) з позицій ступеня представленості у межах даних стратегій ключових положень смарт-спеціалізації, наявних переваг, недоліків таких стратегій та перспективних напрямків їх покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рухаючись у євроінтеграційному напрямку, при створенні стратегічних документів Україна враховує цілі та показники Стратегії «Європа 2020», затверджені на Саміті ООН Цілі Сталого Розвитку, а також Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, Закони України «Про засади державної регіональної політики», «Про стимулювання розвитку регіонів» та інші [1]. Потреба розробки нових регіональних стратегій зумовлена завершенням дії попередніх стратегій у 2020 році, прямими вимогами чинного законодавства та сукупністю зовнішніх викликів, що не враховувалися раніше або виникли нещодавно.

Одним із них є нагальна необхідність імплементувати інструмент розумної спеціалізації, тобто смарт-спеціалізації, у регіональну політику. Цей напрямок було розроблено у 2008 році експертами Директорату з питань технологій та інновацій Європейсько комісії. Пізніше смарт-спеціалізацію використали як основу для створення Стратегії «Європа 2020» на період з 2014 по 2020 рік. Сутність цього інструменту полягає у визначенні секторів регіональної економіки, що є інвестиційно привабливими та перспективними, та кроків для їхнього розвитку. Це можуть бути конкретні галузі промисловості, креативна індустрія, культурні, туристичні чи інші послуги [2].

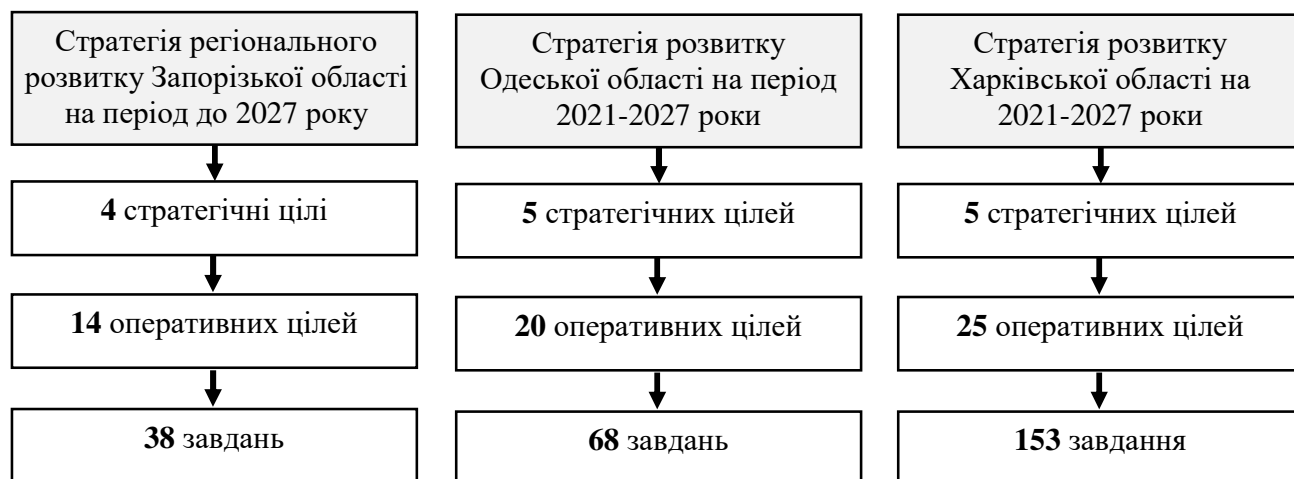
У 2020 році були створені стратегії для всіх областей України та м. Києва. Однак, у даному дослідженні розглядаються лише три із них – стратегії Запорізької [3], Одеської [4] та Харківської областей [5]. Аналіз проводився з огляду на зміст (структуру) та зміст (наповнення) кожної із стратегій.

Згідно з Методологією інтегрованого планування регіонального розвитку в Україні метою та кінцевим результатом проведення аналізу тенденцій та проблем економічного, екологічного та соціального розвитку регіонів, аналізу сильних і слабких сторін, можливостей і загроз регіону, визначення порівняльних переваг, викликів та ризиків є створення стратегічного бачення та визначення конкретних оперативних цілей, завдань для їх досягнення та індикаторів виміру результатів [6].

Отже, кожна стратегія містить три рівні конкретизації (рис.1). Перший рівень представлений стратегічними цілями: 4 для стратегії Запорізької, 5 – для Одеської та Харківської областей. Така кількість відповідає рекомендації Методології – обирати від 3 до 6 стратегічних цілей. Обмеження встановлено, щоб оптимально використовувати ресурси регіону та максимізувати ефективність реалізації стратегії. Другим рівнем конкретизації є оперативні цілі, що визначаються в межах кожної стратегічної цілі. Зазвичай вони представляються відповідними програми чи проектами регіону, які мають терміни та кількісні індикатори виконання. Кожна оперативна ціль повинна мати високий рівень значимості для регіону та громади.

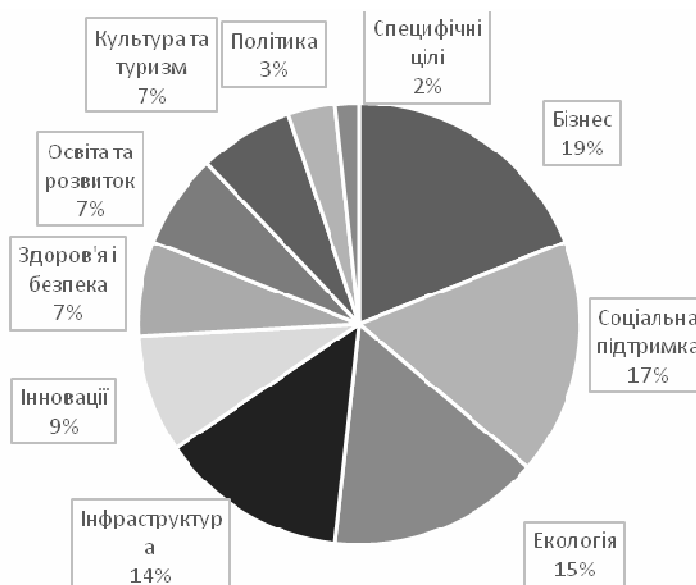
Третій рівень конкретизації – це завдання, тобто перелік конкретних заходів необхідних для реалізації визначених цілей. Для виконання завдань обов'язково призначаються відповідальні особи. У стратегії Запорізької області визначено 38 завдань, а для стратегії Харківської у 4 рази більше – 153 завдання. На основі цих даних не можна стверджувати, що якась із стратегій є гіршою чи кращою, адже це вказує лише на рівень пропрацювання та

деталізації оперативних цілей авторами стратегій. Наприклад, завдання 1.1.1 стратегії Запорізької області «Покращення стану здоров'я населення, у т.ч. шляхом підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування з урахуванням потреб усіх груп населення» відповідає одразу 10 завданням стратегії Харківської області, серед яких 1.1.1. «Популяризація і створення умов для здорового способу життя населення», 1.1.4. «Модернізація системи екстреної (швидкої) медичної допомоги», 1.1.10. «Підвищення рівня кваліфікації медичних працівників» та інші [3,5].

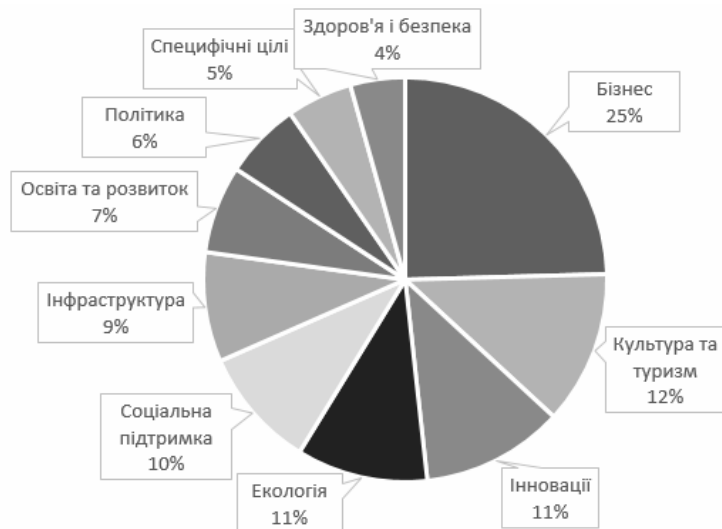

Рис. 1. Структура стратегій регіонального розвитку
Джерело: побудовано автором на основі дослідження [3, 4, 5]

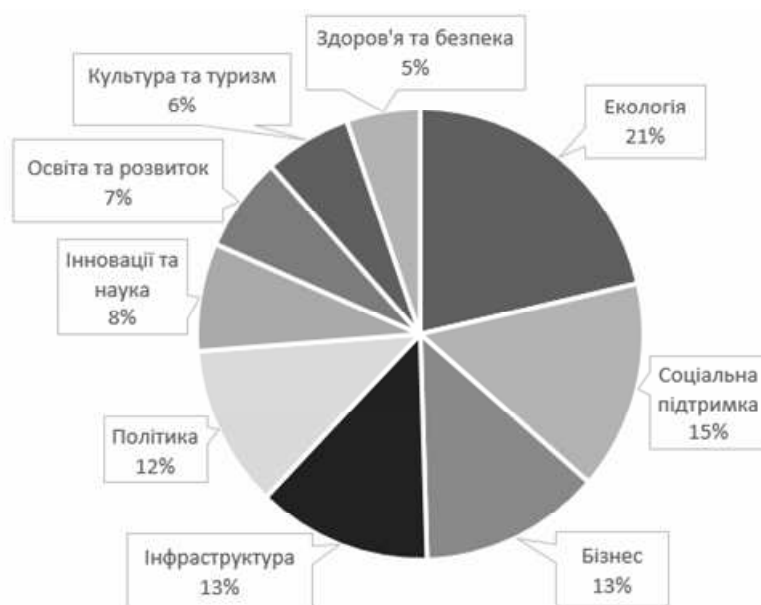
Для визначення спрямованості досліджуваних стратегій трьох регіонів України авторами статті було визначено 10 ключових тем та розподілено між ними завдання кожної стратегії (результати представлені на рис. 2-4).

Рис. 2. Спрямованість цілей Стратегії розвитку Запорізької області на період до 2027 року
Джерело: побудовано автором на основі дослідження [3]

Рис. 3. Спрямованість цілей Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки
Джерело: побудовано автором на основі дослідження [4]

Рис. 4. Спрямованість цілей Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки
Джерело: побудовано автором на основі дослідження [5]

Аналізуючи отримані структури, варто звернути увагу на відповідність стратегії основним напрямкам сталого розвитку. Завдання найбільших тем кожної стратегії більшою чи меншою мірою відповідають аспектам економічного, екологічного та соціального розвитку.

Особливістю Стратегії розвитку Запорізької області на період до 2027 року є специфічні цілі, що відрізняють її від інших стратегій та характерні лише для цього регіону. Це завдання 2.4.1. «Нарощення потенціалу летовищ та портів (у т.ч. річкового судноплавства)» та 2.4.2. «Інтеграція транспортної мережі та інфраструктури в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T)» [3].

Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 років значну увагу приділяє завданням культури та туризму (12%), що є вагомим частиним конкурентоспроможності та привабливості регіону. Цікавим є те, що в цій стратегії значна увага спрямована на розвиток харчової індустрії і передбачає завдання як з розвитку сільського господарства та виноробної галузі, так і з формування у одеситів навичок здорового харчування за рецептами етнічної кухні [4].

Особливістю Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки є високий рівень деталізації кожної цілі. Завдяки цьому можна ефективніше розподілити обов'язки та призначити більше відповідальних осіб. Також, стратегія Харківської області має найвищий рівень спрямованості на екологічні цілі – 21% (Запорізька – 15%, Одеська – 11%) та політичні – 12% (Запорізька – 3%, Одеська – 6%). Політичні цілі включають завдання по налагодженню міжнародної співпраці у різних сферах, роботі з громадськими організаціями та громадами,

сприянню розвитку смарт-спеціалізованих кластерних структур, розвитку інструментів державного управління тощо [5].

Узагальнимо результати проведеного дослідження основних компонентів, обраних стратегій регіонального розвитку провівши якісний аналіз їх змістового наповнення, а саме відповідності його сучасним підходам до формування інноваційно-орієнтованих стратегій розвитку. Для початку пропонуємо здійснити якісний аналіз стратегій Запорізької та Одеської областей (табл. 1), що за своєю структурою, змістом та підходами до побудови мають спільні риси.

Таблиця 1.

Аналіз переваг та недоліків стратегій регіонального розвитку Запорізької та Одеської області

	Переваги	Недоліки
Стратегія регіонального розвитку Запорізької області	<ul style="list-style-type: none"> - повнота наданої статистичної інформації та фактичних даних щодо основних елементів соціально-економічного потенціалу регіону (починаючи від природно-кліматичних умов, закінчуючи гендерними аспектами економічного та соціального розвитку регіону); - аналіз виконання попередньої стратегії регіонального розвитку відповідно до кількісних показників планових та досягнутих індикаторів та відповідними аналітичними коментарями; - високий ступінь деталізованості проведеного SWOT-аналізу; - наявність чітких вимірників результативності та відповідних ним систем індикаторів для кожної з стратегічних цілей; - ґрунтовність проведеної декомпозиції стратегічних цілей, їх обґрунтування та деталізація у вигляді оперативних цілей, завдань та орієнтовних напрямків їх досягнення; - обґрунтованість та повнота концептуальних положень щодо механізму реалізації даної стратегії. 	<ul style="list-style-type: none"> - переважно констативний характер аналізу соціально-економічного розвитку регіону; - відсутність системності у аналізі проблем регіону (фокус уваги концентрується переважно на інфраструктурному аспекті); - кількісної інтерпретації у частині аналізу порівняльних переваг, викликів та ризиків, визначених на основі SWOT-аналізу; - обмеженість застосовуваних методів аналізу регіонального потенціалу та потенційних напрямків розвитку, використанням SWOT-аналізу; - відсутність чіткості у питаннях розподілу відповідальності та побудови системи комунікації ключових учасників та зацікавлених сторін; - слабкість проробки питань узгодженості окремих політик та організаційних взаємодій; - поширеність використання загальних формулювань у частині конкретизації механізму реалізації завдань в межах оперативних та стратегічних цілей стратегії регіонального розвитку; - наявність потенційної небезпеки формалізації заданих індикаторів реалізації стратегії, унаслідок їх неточності та «розмитості формулювань»; - відсутність необхідного потенціалу до організаційно-інституційного забезпечення реалізації стратегії (присутні значні ризики формалізації; відсутність спеціально розробленої системи інститутів або інституцій покликаних на успішну реалізацію стратегії (для прикладу, керівні групи, управлінські команди, робочі групи і т.д.).

Стратегія регіонального розвитку Одеської області	<ul style="list-style-type: none"> - повнота представленості статистичних та фактичних даних щодо кожного аспекту соціально-економічного розвитку регіону; - значна частина уваги при аналізі поточного стану регіону приділена таким важливим аспектам інноваційного потенціалу як людський капітал та економічні параметри регіону; - підкріплення представлених кількісних показників кожного елементу соціально-економічного потенціалу регіону відповідними аналітичними висновками, виділеними проблемами або основними характеристиками, позбавляючи констативності представлених показників; - врахування впливу державної політики децентралізації на регіональний розвиток у рамках, аналізованих елементів; - ґрунтовна декомпозиція стратегічних цілей, наявність чіткої, кількісно вимірної системи індикаторів та відповідних їм часових рамок; - чіткість у розподілі відповідальності за виконання основних стратегічних цілей; - інноваційна та знаннева орієнтація стратегії, залученість приватного сектору у систему індикаторів реалізації стратегії. 	<ul style="list-style-type: none"> - представлений у рамках стратегії аналіз поточного стану соціально-економічного розвитку характеризується переважним використанням абсолютних показників та обмеженістю методичного забезпечення даного напрямку аналізу; - обмеженість якісним підходом при здійсненні сценарного моделювання розвитку регіону; - стратегією не визначені (у повному обсязі) основні учасники та ключові стейкхолдери даної стратегії, відсутність проробленої системи їх комунікації та ефективного обміну інформацією; - слабкість прописаного механізму реалізації поставлених цілей, а також очевидна обмеженість організаційної інфраструктури реалізації проекту традиційними її інструментами та складовими, що негативним чином впливає на необхідність індивідуалізованого підходу до такого процесу; - обмеженість стратегії територіальними рамками регіону (відсутність розгляду зовнішньоекономічних та міжрегіональних аспектів економічних взаємодій); - повна відсутність аналізу питань узгодженості, сформованої регіональної стратегії з іншими стратегічними та програмними документами як загальнодержавного так і регіонального рівня (інших регіональних суб'єктів); - відсутність чіткої системи підзвітності, що має супроводжувати процес реалізації стратегії; - «розмитість» формулювань у питаннях побудови системи моніторингу та оцінки виконання встановленої системи індикаторів, як у межах даної стратегії так і щодо її взаємодії з іншими регіональними суб'єктами у питаннях реалізації спільних стратегічних цілей або завдань.
---	---	---

Джерело: авторська розробка

Представлений у табл. 1 аналіз ключових переваг та недоліків стратегій Запорізької та Одеської області демонструє, що досліджувані стратегії містять розгорнутий аналіз наявного соціально-економічного потенціалу регіону, деталізований SWOT-аналіз, докладно описані пріоритетні напрямків розвитку, цілі та структура підділей у їх межах з відповідними кількісними індикаторами. Утім, стратегії відзначаються обмеженістю залученого методичного апарату аналізу та сценарного моделювання процесів розвитку, відсутній аналіз узгодженості стратегій з іншими стратегічними документами державного рівня, відсутність механізмів залучення усіх суб'єктів інноваційного процесу до реалізації пріоритетних цілей в межах стратегії.

Відокремленого розгляду потребує стратегія розвитку Харківської області, адже дана стратегіє найбільш наближено реалізує підходи смарт-спеціалізації, що відповідним чином відображається на структурі стратегії, її змісту та сформованим у її межах імплементаційних механізмах. Більш детальний розгляд переваг та недоліків даної стратегії подано у табл. 2.

**Таблиця 2.
Аналіз переваг та недоліків стратегії регіонального розвитку Харківської області**

	Переваги	Недоліки
Стратегія регіонального розвитку Харківської області	<ul style="list-style-type: none"> - стратегією забезпечена повнота представленості статистичної інформації у питаннях загальної характеристики основних аспектів соціально-економічного розвитку регіону; - комплексність розгляду елементів соціально-економічного потенціалу, зокрема у частині порівняння окремих показників із аналогічними показниками сусідніх регіонів, а також розгляду міжнародного аспекту організації економічних відносин; - здійснена оцінка результативності виконання попередньої стратегії шляхом розрахунку ступеня досягнутості запланованого рівня відповідних кількісних індикаторів; - високий ступінь деталізації SWOT-аналізу, візуальна демонстрація зв'язку проведеного SWOT-аналізу з визначеними порівняними перевагами та визначеними ризиками у рамках даної стратегії; - виділення окремого розділу, присвяченого ідентифікації смарт-спеціалізованих кластерів, доменних напрямків спеціалізації, інноваційно спрямованих видів економічної діяльності в регіоні, які мають потенціал до розвитку; - у стратегії представлена оцінка потенціалу різних видів економічної діяльності в регіоні; - розгорнутий аналіз прогнозованих сценаріїв розвитку регіону (як у кількісному, так і у якісному вимірі); - структуризація стратегічної візії розвитку регіону; - смарт-спеціалізація визначається на рівні окремої стратегічної цілі розвитку регіону на засадах розбудови просторової економіки; - надано розгорнуте обґрунтування стратегічних цілей та розширене представлення основних операційних цілей, включених у їх склад; - проведено ґрунтовний аналіз узгодженості стратегії розвитку регіону з загальнодержавною стратегією розвитку, а також представлено узгодженість стратегії з визначеними ООН цілями сталого розвитку; - врахування аспекту, необхідності забезпечення політики гендерної рівності; - деталізоване представлення механізму реалізації стратегії із чітким розподілом відповідальності за окремі елементи його налагодження та безпосередньої реалізації; - сформованість чіткої системи моніторингу та звітності щодо ступеня прогресу та загальної результативності виконання побудованої регіональної стратегії. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність представлення загальних характеристик соціально-економічного потенціалу регіону, існуючих проблем та потенційних точок зростання; - відсутність у стратегії конкретизованих кількісних значень сформованої системи індикаторів результативності та відповідних часових обмежень їх реалізації; - відсутність чіткої визначеності у питаннях розподілу фінансування, їх цільового розподілу за проектами або групами; - неповнота охоплення висвітлених у стратегії основних учасників та ключових стейкхолдерів; - стратегія не передбачає формування спеціалізованих організаційних утворень, покликаних на підтримку її реалізації у частині покращення координації та комунікації основних учасників; - недостатня увага до питань забезпечення налагодження інноваційного процесу, особливо у частині дифузії та комерціалізації інновацій, взаємодії наукових установ та бізнесу, бізнесу та місцевих органів влади.

Джерело: авторська розробка

Проведений аналіз стратегії регіонального розвитку Харківської області дозволяє стверджувати, що у рамках стратегії реалізовано деякі елементи смарт-підходу, що виявляється у високому рівні комплексності стратегічного аналізу (охоплення внутрішньорегіонального, міжрегіонального та зовнішньоекономічного аспектів), стратегія узгоджує встановлені цілі розвитку з деякими державними стратегічними документами та цілями сталого розвитку, наявний чіткий механізм реалізації з відповідною системою моніторингу результативності. Проте, стратегія уникає питань формування механізмів узгодження формування та реалізації знаннєвого потенціалу регіону у тісному залученні у даний процес представників приватного сектору.

Для розуміння ключових особливостей притаманних концепції RIS3 в контексті розробки документів стратегічного розвитку пропонуємо розглянути послідовність розробки таких стратегій на засадничих положеннях даної концепції.

Сценарій розробки RIS3 стратегії передбачає шість стандартних кроків:

1. *Аналіз національного / регіонального контексту і потенціалу для інновацій.* Оскільки RIS3 базується на аналізі регіональної економіки, суспільства та інноваційної структури, на першому етапі проводиться оцінка наявних активів регіону, взаємовідносин регіону з національними економіками інших країн світу та перспективи розвитку підприємницького середовища.

2. *Заснування надійної та інклюзивної структури управління.* Типова система управління має ієрархічну структуру, яка включає в себе керівну групу (КГ) – представники зацікавлених сторін (органів місцевої/регіональної влади, члени бізнес-спільнот) відповідають за загальну ефективність проекту; управлінську команду (УК), яка безпосередньо відповідає за реалізацію проекту; робочі групи (РГ) створюються з метою підготовки пропозицій до проектів, участь у дискусіях і розбудови консенсусу для RIS3.

3. *Вироблення загального бачення щодо майбутнього країни / регіону.* Сценарій повинен передбачати затверджене спільне бачення того, що має досягнути регіон в майбутньому, які для цього основні цілі та чому це важливо.

4. *Вибір обмеженої кількості пріоритетів національного / регіонального розвитку.* Враховуючи результати 1 та 3 етапів, визначаються конкретні та досяжні стратегічні цілі, кожна з яких доповнюється цілями нижчого рівня, тобто оперативними цілями.

5. *Створення відповідного комбінування політики.* На даному етапі визначаються механізми реалізації проєктів, відповідальних осіб та межі їх прав і обов'язків, джерела фінансування, дедлайни.

6. *Інтеграція механізмів моніторингу та оцінки.* Важливим завданням проєктування RIS3 є виявлення детального та всебічного набору показників результатів та цілей, а також встановлення базових значень для них. Робота з проєктування, передбачена RIS3, не закінчується на фазі впровадження стратегії, адже вона повинна розвиватися та пристосовуватися до змін в економічних та рамкових умовах, які ідентифікуються на цьому етапі [7, с. 17-24].

На кожному кроці планування RIS3 застосовується широкий спектр методологій. За результатами досліджень бельгійських та грецьких вчених [8, с. 323-325], серед розглянутих 30 європейських регіонів (з них 9 – національного рівня та 21 – регіонального) в процесі проєктування стратегій, на першому етапі всі об'єкти дослідження застосовували метод регіонального профілювання, який включає кількісні та якісні характеристики. Досить поширеним є застосування SWOT-аналізу та залучення фокус-груп. Менш активно на цьому етапі застосовуються аналізи прогалін та соціальних мереж, а також моделювання товарного простору. На етапі заснування структури управління залучення зацікавлених сторін та методи розповсюдження інформації – основні підходи, що використовуються. Крім того, приблизно третина аналізованих регіонів створили спеціальні мережеві кластерні платформи для керування та підтримки управління RIS3. На наступному кроці формування спільного бачення найчастіше на основі SWOT-аналізу робочою групою досягається консенсусу. На четвертому кроці більшість регіонів використовували робочі групи/фокус-групи, в той час як в деяких випадках використовувались обговорення та співпраця, а також можливості анутовання. Окрім робочих груп, планування розвитку теж є актуальним методом, що використовується при розробці комбінування політики, хоча автори зазначають, що важко провести оцінку ефективності застосуванні цього методу регіонами, адже створення діаграми логіки втручання застосовується лише менш ніж 40% регіонів, що проводить до висновку про певну відсутність розуміння щодо того, які кроки необхідні у процесі проєктування RIS3. На етапі моніторингу та оцінки регіони спрямували зусилля на визначення індикаторів реалізації та результатів, структурних змін та контекстних показників. Проте варто зазначити, що аналіз прогресу впровадження RIS3 є складним виконанні явищем, тому часто деталі моніторингових систем залишаються лише на стадії проєктування.

Аналіз відповідності етапів розробки Стратегій регіонального розвитку досліджуваних областей до стандартних кроків формування RIS3 приведено у табл. 3. Можна дійти висновку, що кожна із розглянутих стратегій має певні прогаліни, невідповідності ідеям RIS3. Найбільш наближеною, на нашу думку, є Стратегія Харківської області, адже основні стандартні кроки для розробки національних / регіональних RIS3 були дотримані. Проте доцільним є доопрацювання документу для найбільш ефективної реалізації Стратегії, досягнення місії та стратегічного бачення області в перспективі.

Серед методологій, що застосовувались у процесі розробок Стратегій, найуживанішими є аналіз регіональних профілів, SWOT-аналіз, фокус/робоча група, побудова сценаріїв розвитку та визначення індикаторів реалізації та результатів. В окремих випадках застосовувались онлайн-опитування та інтерв'ю стейкхолдерів.

Таблиця 3.

**Відповідність етапів розробки Стратегій регіонального розвитку Запорізької, Одеської та Харківської областей на 2021-2027 рр.
до стандартних кроків для розробки національних / регіональних RIS3**

Регіон	Етап	Запорізька область	Одеська область	Харківська область
№1. Аналіз регіонального контексту і потенціалу для інновацій		+-	+-	+
		Перший розділ стратегії присвячений опису тенденцій і проблем соціально-економічного розвитку регіону. У другому розділі приводиться ґрунтовний SWOT-аналіз області, порівняльні переваги, труднощі і ризики розвитку. На цьому етапі було проведено близько 50 засідань зацікавлених сторін, а також використано інтерактивне опитування жителів області (понад 4 тисячі анкет). Проте, занадто широке залучення громадськості, яка не є достатньо бізнес-орієнтована, сприяє послабленню зав'язків з реальними можливостями та потребами ринку.	Стратегією визначено кількісні та якісні характеристики тенденції соціального, економічного та екологічного розвитку регіону. На основі цього аналізу, враховуючи доступні для регіону активи і ресурси, було виявлено проблеми та вузькі місця, як можна вирішити за допомогою унікальних можливостей області. Відсутня інформація щодо дискусій, опитувань та інших механізмів залучення зацікавлених сторін у визначенні напрямів розвитку регіону.	Організаційно-технічне забезпечення цього етапу здійснювалося Департаментом економіки і міжнародних відносин облдержадміністрації. Процес розробки Стратегії мав відкритий характер, висвітлювався у ЗМІ та спеціально створеному інтернет-порталі. Також було залучено фахівців розвитку підприємництва й інституцій громадянського суспільства, охорони здоров'я, природокористування та екології тощо.
№2. Заснування надійної та інклюзивної структури управління		+	+-	+
		Розпорядженням голови облдержадміністрації затверджено склад Керівного комітету, як найвищого ланки управлінської структури, який в межах своєї компетенції сформував Робочу групу, яка налічувала понад 250 осіб (49% представників органів влади, 51% - громадськості). Для розробки стратегії залучено Державну установу «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України».	Облдержадміністрацією сформовано та затверджено Керівний комітет та Робочу групу, а головним розробником Стратегії-Департамент економічного розвитку Одеської обласної державної адміністрації. Основним недоліком а цьому етапі – відсутність залученості науково-дослідних установ або організацій.	Стратегія розроблена робочою групою, яка була затвердженою розпорядженням голови облдержадміністрації, до якої входили понад 200 фахівців, поіменний список яких наведений наприкінці документу.
№3. Вироблення спільного бачення щодо майбутнього регіону		+	+	+
		На спільному засіданні Керівного комітету та Робочої групи на основі стратегічного аналізу та SWOT-аналізу було обговорено та прийнято бачення розвитку регіону, що задокументовано у 4 розділі Стратегії.	Пункт 2.4 Стратегії присвячений окресленню основного бачення та місії Одеської області.	Пропозиції органів виконавчої влади, представників експертного співтовариства бізнесу, науковців та громадськості щодо місії та бачення майбутнього регіону систематизувалися цільовими підгрупами та робочою групою.
№4.		+	+-	+

Вибір обмеженого числа пріоритетів регіонального розвитку	Для досягнення бачення було розроблено 4 стратегічні цілі, 14 оперативних цілей, 38 завдань.	На основі SWOT-аналізу було виявлено необхідність розробки 5 стратегічних цілей, 20 оперативних цілей та 60 завдань, які в синергії сприяють досягненню бачення регіону. Проте, назви стратегічних пріоритетів мають низьку інформативність, нелаконічне формулювання оперативних цілей і завдань сприяє тяжкому усвідомленню сутності ідеї.	На основі проведеного аналізу соціально-економічного розвитку області за 5 останніх років, з урахуванням думки експертів робочих підгруп визначено SMART-спеціалізацію розвитку регіону, на основі чого сформовано 5 стратегічних цілей, 25 оперативних цілей, 153 завдань.
	+/-	+/-	+
№5. Створення відповідного комбінування політики	Стратегією визначено відповідальних за її реалізацію, основні джерела фінансування та часові обмеження здійснення (2 періоди: 2020-2023 рр., 2023-2027 рр.). Проте ця інформація має загальний характер, відсутня деталізація кожного пункту.	Стратегією визначено органи, які забезпечують її реалізацію, основні механізми та фінансове забезпечення. Проте відсутня інформація щодо меж відповідальності визначених органів та часових рамок у цьому механізмі.	Стратегія розроблена з урахуванням Цілей Сталого Розвитку, затверджених на Саміті ООН зі сталого розвитку. Крім того, даному етапу характерним є чіткий розподіл повноважень між учасниками, усунення дублювання під час прийняття управлінських рішень, налагодження ефективної співпраці між учасниками регіонального та місцевого рівнів.
	+/-	+	+/-
№6. Інтеграція механізмів моніторингу та оцінки.	Визначено систему індикаторів реалізації кожної оперативної цілі, проте відсутніми є визначені нормативні або планові значення показників.	Оцінка виконання поставлених завдань для досягнення стратегічного пріоритету передбачає аналіз визначених індикаторів, крім того передбачено прогнозовані значення індикаторів, досягнення яких буде свідчити про успішну реалізацію складових елементів Стратегії.	Недоліком на останньому етапі планування Стратегії є той факт, що невизначено та необґрунтовано нормативні значення індикаторів досягнення реалізації оперативних цілей.

Джерело: авторська розробка

На основі проведеного ґрунтового аналізу стратегій регіонального розвитку Запорізької, Одеської та Харківської області, можна виокремити перелік ключових рекомендацій щодо вдосконалення існуючого підходу до формування відповідних стратегій з метою більш ефективної реалізації інноваційно-орієнтованих положень смарт-спеціалізації:

- забезпечення узгодженості загальних пріоритетів, цілей та підцілей, їх основних складових реалізації, з наявними на загальнодержавному рівні програмами та стратегіями розвитку;
- здійснення комбінування визначеної системи цілей з актуальними положеннями галузевих, секторальних або загальнонаціональних політик економічного розвитку;
- розбудова освітньої інфраструктури реалізації стратегій розвитку, що стосується формування конкретних механізмів фінансування наукових розробок, систем відбору відповідних проектів та контролю цільового спрямування фінансового ресурсу;
- більш широке залучення бізнесу у процес розробки та реалізації стратегії, що у рамках смарт-підходу грає роль ключового інвестора, зацікавленого в успішності реалізації стратегії, більш того саме бізнес-середовище є основою ефективних процесів дифузії та комерціалізації інноваційних розробок;
- забезпечення конкретизації положень, представлених у стратегії як у кількісному (система показників, строків реалізації і т.д.), так і в управлінському аспекті (чіткість у розподілі відповідальності, системі моніторингу та контролю);
- розширення методичного апарату аналітичних складових стратегії, зокрема у частині сценарного моделювання та прогнозування динаміки показників розвитку регіону;
- врахування стратегіями необхідності у формуванні комунікативних механізмів взаємодії сфери державного управління та вітчизняного бізнес-середовища;
- розширення аналітичної площини дослідження стратегічного потенціалу, зокрема щодо аналізу регіонального потенціалу в зв'язку з процесами та економічними параметрами міжрегіонального та міжнародного рівня;
- розбудова організаційно-інституційного та нормативно-правового поля реалізації цілей стратегії як основи формування дієвих механізмів їх практичної імплементації.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було здійснено ґрунтовний аналіз регіональних стратегій розвитку Запорізької, Одеської та Харківської областей у напрямку відповідності останніх сучасним підходам до формування напрямків стратегічного розвитку регіональний структур на основі смарт-підходу. Проведено аналіз цільової орієнтації досліджуваних стратегій, визначено особливості їх структурної побудови, ключові переваги та недоліки, міру відповідності базовим принципам смарт-підходу. Встановлено, що стратегія регіонального розвитку Харківської області є найбільш наближеною за своєю структурою та змістовим наповненням до стратегій побудованих на основі розумної спеціалізації. Встановлено, що вдосконалення існуючих підходів до формування стратегій включає в себе широкий спектр заходів орієнтованих на налагодження інноваційного процесу, формування широкої комунікації та співпраці наукового співтовариства, бізнес-середовища та державних структур у питаннях розвитку інноваційного потенціалу регіону.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка теоретичних положень щодо формування та практичних аспектів реалізації вбудованих механізмів регіонального розвитку заснованих на підході розумної спеціалізації, у наявні регіональні стратегії та державну політику розвитку регіонів в цілому.

Список літератури.

1. Георгієвський Ю. В. Сучасні проблеми правового регулювання прийняття стратегій регіонального розвитку в Україні. Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, 23 січня 2020 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України. 2020. С. 25-30.
2. Барановський М. О. Smart-спеціалізація як інструмент активізації розвитку регіонів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. №13. С. 7-15.
3. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvytku-na-period-do-2027-roku.html> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації. Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-planij-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/> (дата звернення: 28.04.2021).
5. Офіційний сайт Координаційного комітету з розробки Стратегії розвитку Харківської області на період до 2027 року. Проект Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки. URL: https://strategy.kharkiv.ua/docs/kharkiv_region_strategy_project.pdf (дата звернення: 28.04.2021).
6. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. Проект Європейського Союзу «Підтримка регіонального розвитку

України. URL: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf (дата звернення: 28.04.2021).

7. Ortega Argiles, R., Goddard, J., Goenaga, X., Landabaso, M., Morgan, K., Nauwelaers, C., & Foray, D. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3). *Publications Office of the European Union*. 2020. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/guide-on-research-and-innovation-strategies-for-smart-specialisation-ris3-guide-> (дата звернення: 27.04.2021).

8. Griniece, E., Panori, A., Kakderi, C., Komninos, A., Reid, A. Methodologies for Smart Specialisation Strategies: a view across the EU regions. In *Proceedings of the 10th International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development ICEIRD*, Thessaloniki, 31 August-01 September 2017, pp. 321-330. URL: https://www.researchgate.net/publication/319643809_Methodologies_for_Smart_Specialisation_Strategies_A_view_across_the_EU_regions (дата звернення: 27.04.2021).

References.

1. Heorhiievsk'kyj, Yu.V. (2020), "Modern problems of legal regulation of adoption of regional development strategies in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats' za materialamy kruhloho stolu. Stratehii rozvytku Kharkivs'koi oblasti na period 2021–2027 rokiv* [Collection of scientific works on the materials of the round table. Development strategies of Kharkiv region for the period of 2021–2027], Research Institute of Legal Support of Innovative Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, pp. 25-30.

2. Baranovsk'kyj, M.O. (2020), "Smart-specialization as a tool to intensify the development of the regions of Ukraine", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 13, pp. 7-15.

3. The official site of Zaporizhia Regional State Administration (2021), "Strategy of regional development of Zaporizhia region for the period up to 2027", available at: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvytku-na-period-do-2027-roku.html> (Accessed 28 Apr 2021).

4. The official site of the Odessa regional state administration (2021), "Development strategy of Odessa region for 2021-2027", available at: <https://oda.odessa.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/> (Accessed 28 Apr 2021).

5. The official site of the Coordination Committee for the Development of the Kharkiv Region Development Strategy for the period up to 2027 (2021), "Draft Development Strategy of Kharkiv Region for 2021-2027", available at: https://strategy.kharkiv.ua/docs/kharkiv_region_strategy_project.pdf (Accessed 28 Apr 2021).

6. The official site of the Chernigiv regional state administration (2020), "Methodology of regional development planning in Ukraine. A tool for developing regional development strategies and plans for their implementation", available at: https://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/11/docs/Methodology_of_RD_planning.pdf (Accessed 28 Apr 2021).

7. Ortega Argiles, R., Goddard, J., Goenaga, X., Landabaso, M., Morgan, K., Nauwelaers, C. and Foray, D. (2020), "Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3)", *Publications Office of the European Union*, [Online] available at: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/guide-on-research-and-innovation-strategies-for-smart-specialisation-ris3-guide-> (Accessed 28 Apr 2021).

8. Griniece, E., Panori, A., Kakderi, C., Komninos, A. and Reid, A. (2017), "Methodologies for Smart Specialisation Strategies: a view across the EU regions", *In Proceedings of the 10th International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development ICEIRD*, Thessaloniki, Greece, pp. 321-330.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.